
Joanna Grzechnik

MEDIALNE REPREZENTACJE DIALOGU OBYWATELSKIEGO W KRAKOWIE W NARRACJACH DZIENNIKARZY

THE CIVIC DIALOGUE IN THE MEDIA IN CRACOW
FROM THE PERSPECTIVE OF JOURNALISTS

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest omówienie badań dotyczących opinii dziennikarzy mediów lokalnych na temat medialnych reprezentacji dialogu obywatelskiego w Krakowie. Na podstawie pogłębionych wywiadów zindywidualizowanych przeprowadzono rekonstrukcję narracji krakowskich dziennikarzy, która umożliwiła zdiagnozowanie ich wyobrażeń o dialogu obywatelskim. Określono główne kategorie subnarracji, pozwalające sformułować antycypowany wniosek, że najczęściej ramowanie lokalnego dialogu obywatelskiego odbywa się poprzez pryzmat konfliktu. Szczególną uwagę poświęcono dialogowi obywatelskiemu w ujęciu instytucjonalnym.

Słowa kluczowe: społeczeństwo obywatelskie, media lokalne, lokalny dialog obywatelski, reprezentacje medialne, sfera publiczna

SUMMARY

The aim of the article is to discuss research on the opinions of local media journalists on the media representations of civic dialogue in Krakow. Reconstruction of narratives of Krakow journalists was based on in-depth individualized interviews and it made it possible to diagnose their perceptions about civic dialogue. The main categories of subnarratives which were defined allowed to formulate the anticipated conclusion that the most common way of framing the local civic dialogue takes place through the prism of the conflict. Particular attention was paid to the civic dialogue in the institutional terms.

Key words: civil society, local media, local civic dialogue, media representations, public sphere

WPROWADZENIE

Artykuł prezentuje jeden z aspektów badań przeprowadzonych w pierwszej połowie 2018 roku w Krakowie¹ w ramach *Obserwatorium Dialogu Obywatelskiego* (dalej: ODO). Na podstawie wywiadów z dziennikarzami lokalnej prasy, radia, telewizji oraz internetowych serwisów informacyjnych podjęto próbę zdiagnozowania wyobrażenia przedstawicieli środowiska dziennikarskiego o dialogu obywatelskim oraz odtworzenia jego medialnej reprezentacji w Krakowie, jaka wyłania się z ich narracji.

ODO jest długoterminowym projektem dydaktyczno-naukowym realizowanym na podstawie porozumienia o współpracy zawartego pomiędzy Gminą Miejską Kraków – Urzędem Miasta Krakowa a Uniwersytetem Jagiellońskim² (BIP Miasto Kraków 2016). Podstawowym celem ODO jest diagnoza kondycji dialogu obywatelskiego w Krakowie, która sprowadza się do obserwacji i badań społecznych, instytucjonalnych oraz medialnych okoliczności istnienia i funkcjonowania dialogu obywatelskiego w Krakowie (Hess 2018, s. 245). Aby uwzględnić szerszy kontekst, a w konsekwencji przeprowadzić bardziej złożoną analizę, w projekcie funkcjonują równoległe dwie perspektywy badawcze. Pierwsza, która jest reprezentowana przez Instytut Spraw Publicznych UJ (ISP UJ), koncentruje się na organizacyjno-instytucjonalnym wymiarze dialogu obywatelskiego (zob. Bogacz-Wojtanowska i in. 2018; Bogacz-Wojtanowska i in. 2017), natomiast wektory zainteresowania drugiego partnera naukowego, czyli Instytutu Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ (IDMiKS UJ) zorientowane są na medialno-społeczne uwarunkowania dialogu obywatelskiego. Precyzyjniej rzecz ujmując, tematyka

¹ Artykuł powstał na podstawie raportu z badań: Hess i in. 2018.

² Dokumentem regulującym zasady współpracy jest Porozumienie o współpracy zawarte pomiędzy Gminą Miejską Kraków – Urzędem Miasta Krakowa a Uniwersytetem Jagiellońskim nr W/V/22/SO/16/2015 z dnia 5 lutego 2015 r., 1.03.2016, BIP Miasto Kraków. <https://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/152932/karta> (dostęp: 27.04.2018).

badawcza IDMiKS UJ dotyczy procesów komunikowania i przepływu informacji pomiędzy uczestnikami (aktorami) dialogu obywatelskiego oraz roli mediów w tych procesach i w ich społecznym postrzeganiu³.

Badania zrealizowane przez zespół ODO w 2018 roku stanowiły ostatni etap działań zaplanowanych na lata 2015–2018. Zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze oraz postawione pytania badawcze wynikały bezpośrednio z analiz i wniosków sformułowanych w uprzednio przeprowadzonych badaniach. Opracowane badania jakościowe miały na celu poszerzenie i pogłębienie analiz medioznawczych, a przede wszystkim uzupełnienie analizy reprezentacji medialnych dialogu obywatelskiego, która została przeprowadzona w 2017 roku. Przyjęta perspektywa badawcza zakłada, że to wiedza i opinie przedstawicieli mediów lokalnych oraz kreatorów opinii⁴ na temat dialogu obywatelskiego w Krakowie miały wpływ na dyskursy w przekazach medialnych, które zostały zidentyfikowane na wcześniejszym etapie badań.

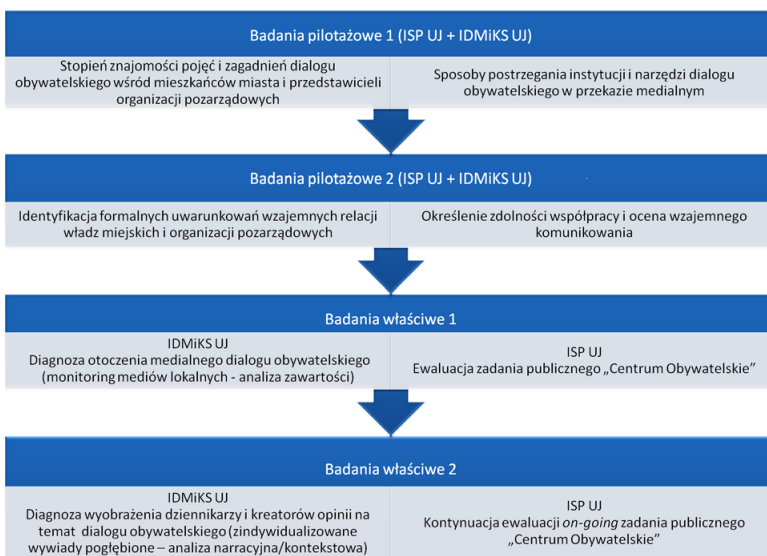
Rysunek 1. przedstawia schemat badań dialogu obywatelskiego w Krakowie zrealizowanych przez zespół ODO. Badania pilotażowe prowadzone były wspólnie przez obu partnerów naukowych, natomiast na etapie badań właściwych zadania badawcze realizowano dwutorowo z zastosowaniem odrębnych podejść teoretycznych, metodologii oraz sposobów prowadzenia analizy.

Artykuł podejmuje jeden z czterech celów szczegółowych, jakie ustalono w perspektywie medioznawczej na ostatnim etapie badań, tj. zdiagnozowanie wyobrażenia dziennikarzy o dialogu obywatelskim rozumianym instytucjonalnie. W szczególności zaś koncentruje się na jednym z pytań badawczych, jakie sformułowano w odniesieniu do reprezentantów mediów: „Jak dziennikarze oceniają sposoby opisywania przez media relacji między instytucjami miejskimi a organizacjami pozarządowymi?”

3 Szerzej o poszczególnych etapach badań: Hess i in. 2018, s. 10–12.

4 Szczegółowa konceptualizacja oraz operacjonalizacja pojęcia kreatora opinii: Hess i in. 2018, s. 31–34, 38.

Rysunek 1. Schemat badań dialogu obywatelskiego w Krakowie realizowanych w latach 2015–2018 w ramach „Obserwatorium Dialogu Obywatelskiego”

Źródło: opracowanie własne na podst.: Hess 2018

PODSTAWY TEORETYCZNE I OPERACJONALIZACJA KLUCZOWYCH POJĘĆ

Należy zaznaczyć, że badania mediów i komunikowania w dialogu obywatelskim wynikają z przyjętego założenia o ich sprawczej i przyczynowej roli. Argumentowane jest to przede wszystkim sposobem pojmowania dialogu obywatelskiego, w którego definicji zawierają się różne formy komunikacji w sferze publicznej. Istotną funkcję w tych procesach pełnią oczywiście media. Posiadają one bowiem zdolność do kreowania dyskursywnej sfery publicznej (Coleman i Ross 2010, s. 39–45). Ponadto media, a szczególnie nowe media rozumiane jako technologie i narzędzia stanowią „wyposażenie” użytkowników internetu i przyczyniają się do wytwarzania nowych przestrzeni

komunikacyjnych, które mogą zmieniać struktury społeczne⁵. Dwa główne kierunki zainteresowania w perspektywie medioznawczej to: 1) poznanie sposobów prezentacji określonych tematów i zjawisk w przestrzeni publicznej oraz 2) identyfikacja dominujących funkcji mediów w odniesieniu do badanych procesów społecznych (Hess 2013, s. 85–88).

Jako że pojęcie dialogu obywatelskiego w literaturze przedmiotu posiada silnie zróżnicowane sposoby definiowania, badacze z zespołu ODO każdorazowo wskazują na wypracowaną w projekcie perspektywę, która wywodzi się z instytucjonalnego⁶ pojmowania dialogu obywatelskiego oraz z zapisów zawartych w dokumencie programowym Rządu RP przyjętym przez Radę Ministrów 22 października 2002 roku pt. *Zasady dialogu społecznego*. Stwierdza się w nim, „że organizacje pozarządowe współuczestniczą w wypracowywaniu i realizacji programów inicjowanych przez władze publiczne oraz uzupełniają działania administracji publicznej tam, gdzie nie jest ona w stanie samodzielnie wypełnić ważnych społecznie zadań” (Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej 2013). Dialog obywatelski jest definiowany zatem jako

forma kontaktu między władzą publiczną na różnych szczeblach a organizacjami trzeciego sektora, polegająca na wzajemnym przekazywaniu sobie opinii, informacji czy ustaleń dotyczących celów, instrumentów i strategii wdrażania polityki publicznej. (...) Innymi słowy, dialog obywatelski to pozarządowo-publiczna

5 U źródeł podejścia badawczego ODO leżą: teorie komunikacji, teoria systemowa oraz teoria stawania się społeczeństwa (zob. m.in.: Luhmann 2007, s. 132–135; Sztompka 2007, s. 529–537), a zatem w obrębie zainteresowania badawczego znajdują się procesy zachodzące na poziomie jednostek, organizacji oraz całego społeczeństwa.

6 W literaturze przedmiotu najczęściej dokonuje się rozróżnienia na szerokie oraz wąskie, tzw. instytucjonalne, ujmowanie pojęcia dialogu obywatelskiego (zob. m.in. Schimanek 2007, s. 8).

współpraca o charakterze pozafinansowym, w ramach której, oprócz wzajemnej komunikacji, powstają zespoły doradcze, inicjatywne i konsultacyjne.⁷

Z praktyki badawczej wynika, że należy także uwzględnić procesy i zjawiska, które wykraczają poza wąskie rozumienie dialogu obywatelskiego. Jest to spowodowane słabo rozpowszechnionym w społeczeństwie polskim denotowaniem terminu w jego instytucjonalnej wersji. Dlatego też perspektywa medioznawcza uwzględnia również szerszą definicję, zgodnie z którą „dialog obywatelski to różne formy udziału obywateli w komunikowaniu się z władzą publiczną” (Schimanek 2007, s. 8). Jest to sposób rozumienia podzielany przez większość respondentów reprezentujących środowisko dziennikarskie. Poszerzona wersja definicji ma na celu włączenie w jej zakres innych uczestników analizowanych wydarzeń komunikacyjnych, takich jak różnego typu grupy nieformalne oraz działacze indywidualni. Niezmiennie natomiast dotyczy tylko tych procesów, które służą tworzeniu, wdrażaniu oraz modyfikowaniu polityk publicznych.

Drugim, istotnym z punktu widzenia rekonstruowania obrazu i opinii na temat dialogu obywatelskiego, jest termin reprezentacji medialnych. U jego podstaw leżą pojęcia reprezentacji kolektywnych (przedstawień zbiorowych) Emila Dürkheima oraz reprezentacji społecznych Serge’a Moscovicio. Reprezentacjami kolektywnymi Dürkheim określał powszechnie uznane i podzielane sposoby kategoryzacji rzeczywistości (Szacki 2006, s. 379–388; Miś 2007, s. 77–78). W wielu aspektach podobną do perspektywy Dürkheima interpretację reprezentacji społecznych zaproponował Serge Moscovici, gdy w latach 60. XX wieku wprowadzał to pojęcie i swoją koncepcję badań postaw do socjologii (Trutkowski 2000, s. 72). Nie wchodząc w szczegóły teoretyczno-metodologiczne charakteryzujące perspektywy Durkhaime i Moscovicio, na potrzeby podejmowanych rozważań warto zaznaczyć jedynie, że tym, co m.in. różni reprezentacje kolektywne od reprezentacji społecznych, jest ich

7 Na podstawie: Rymysza 2007, s. 7–20; Makowski 2008, s. 73–94; Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej 2013.

zasięg. „Reprezentacje kolektywne charakteryzują określoną kulturę w określonym czasie” (Farr 1989, s. 160), natomiast reprezentacje społeczne dotyczą „określonych grup w określonej chwili” (Trutkowski 2000, s. 87).

Można powiedzieć, że reprezentacje społeczne są równocześnie skutkiem i przyczyną komunikacyjnego funkcjonowania grup. Powstają i są nieustannie modyfikowane w trakcie komunikacji, ale jednocześnie są niezbędne, aby te procesy komunikacyjne zachodziły. Poprzez odwoływanie się do wspólnych reprezentacji (przedstawiień/wyobrażeń) znaczenie faktów i opinii staje się dla członków danej grupy zrozumiałe (Trutkowski 2007, s. 380). Według Moscoviciego reprezentacje społeczne

nie są po prostu „opiniami na temat”, „wizerunkami czegoś”, czy „postawami względem czegoś” ale są „teoriami”, swego rodzaju „gałęziami wiedzy”, [używanymi] do odkrywania i organizacji rzeczywistości (Moscovici 1973, s. XIII [cyt. za: Trutkowski 2000, s. 85]).

Reprezentacje są społeczne, co znaczy, że są społecznie: tworzone, modyfikowane i podzielane. Warunkami ich istnienia jest powszechne uświadomienie i dzielenie, ponieważ tylko wtedy mogą stać się

elementem kolektywnie przetwarzanej rzeczywistości, gdy będą komunikowalne, to znaczy, gdy możliwe stanie się nadanie im odpowiedniej, empirycznej – wspartej na uświadomionym doświadczeniu – treści. (Trutkowski 2000, s. 80–81).

Należy je rozumieć jako specyficzny sposób pojmowania i komunikowania tego, co już wiemy.

Posiadają dwie strony tak niezależne od siebie, jak dwie strony kartki papieru: stronę ikoniczną i stronę symboliczną. Wiemy, że: reprezentacja = wizerunek/znaczenie; innymi słowy,

przyrównuje ona każdy wizerunek do wyobrażenia i każde wyobrażenie do wizerunku (Moscovici 1984, s. 17 [tłum. za: Trutkowski 2000, s. 80]).

Teoria reprezentacji społecznych zakłada, że każda grupa społeczna jest w ciągłej aktywności komunikacyjnej, w trakcie której nadawane i modyfikowane są znaczenia, tym samym zmieniając otaczający świat i jego pojmowanie. Główne właściwości reprezentacji społecznych to zatem: preskryptywność, symboliczny wymiar, dynamiczna natura oraz standaryzacja informacji (Trutkowski 2007, s. 83–85).

Jeśli reprezentacje społeczne stanowią pewne modele rzeczywistości wspólne dla wielu umieszczonych w danej grupie jednostek, to

reprezentacje medialne, wykorzystując ustalony i ograniczony zakres dostępnych wyborów interpretacyjnych, podzielanych zarówno przez twórców, jak i odbiorców (Hess 2013, s. 141)

komunikatów, nadają zapośredniczonemu medialnie doświadczeniu zbiorowemu treść i współtworzą sferę publiczną. Przyjmuje się zatem, że tym, co cechuje reprezentacje medialne, jest kanał komunikacji. Można uznać, że w przypadku reprezentacji medialnych grupę społeczną zastępuje wspólnota interpretacyjna poruszająca się w obrębie swego rodzaju bańki informacyjnej rozumianej szeroko⁸, a więc obejmująca wszelkie środki przekazu, z których korzystamy i które operują zrozumiałymi dla nas kodami, czyli posiadają potencjał oddziaływania na nasz sposób myślenia.

Badania reprezentacji powinny być oparte na metodologii zgodnej z perspektywą przyjmującą procesualną naturę dyskursywnego wytwarzania rzeczywistości. Wymagają zatem metod umożliwiających odtworzenie społecznych sposobów interpretacji rzeczywistości uwzględniających odniesienia kontekstowe (Trutkowski 2007, s. 391), takich jak analiza dyskursu, analiza narracyjna i analiza kontekstowa.

8 Tzn. nie odnosząc się jedynie do internetu (por. Pariser 2011).

METODOLOGIA BADAŃ DIALOGU OBYWATELSKIEGO W PERSPEKTYWIE MEDIOZNAWCZEJ

W 2017 roku przeprowadzono pierwszy z dwóch etapów badań w perspektywie medioznawczej i na podstawie monitoringu mediów lokalnych uzyskano odpowiedzi na pytania: „Jak dialog obywatelski prezentowany jest w krakowskich mediach?” oraz „Jakie znaczenie dla jakości współpracy miasta z organizacjami pozarządowymi oraz dla społecznego postrzegania dialogu obywatelskiego mają zidentyfikowane medialne reprezentacje dialogu obywatelskiego?” W 2018 roku przystąpiono do drugiego etapu badań. Przyjmuje się bowiem, że badania medialnych reprezentacji powinny nie tylko uwzględniać analizy zawartości przekazów medialnych, lecz także dążyć do zrozumienia – lub przynajmniej opisanie – zjawisk i procesów regulujących mechanizmy tworzenia treści (Hess 2018, s. 262–263). Zatem badanie mediów oraz badanie opinii dziennikarzy i kreatorów opinii należy traktować w sposób komplementarny. Tylko wówczas możliwe jest rzetelne określenie roli mediów i komunikowania w dialogu obywatelskim. Uzgodnienie znaczeń z twórcami badanych treści jest tym istotniejsze, że dotyczy zjawisk, procesów i instytucji, o których wiadomo, że wiedza na ich temat jest niewielka i wybiórcza.

Badania przeprowadzono w Krakowie w okresie kwiecień–lipiec 2018 roku. Istotnym kontekstem, który warto przywołać, jest fakt, że jesienią 2018 roku odbyły się wybory samorządowe. Czas, w którym realizowano wywiady, był okresem, gdy rozpoczynały się działania kampanijne. Miało to przełożenie na charakter wypowiedzi zarówno respondentów reprezentujących środowisko dziennikarskie, jak i kreatorów opinii.

Na dobór próby badawczej miały wpływ przede wszystkim wyniki oraz wnioski z badań zrealizowanych przez zespół ODO w latach 2015 i 2017. Na podstawie wtórnej analizy materiału badawczego zebranego podczas monitoringu mediów zrealizowanego w 2017 roku oraz analizy bieżącej mediów lokalnych i mediów społecznościowych skonstruowano listę dziennikarzy, którzy specjalizują się w tematach

wpisujących się w lokalny dialog obywatelski. Podstawowym założeniem, którym kierował się zespół badawczy, było zachowanie odpowiednich proporcji reprezentacji głównych wydawców funkcjonujących na krakowskiej scenie medialnej. Wśród dziennikarzy wytypowanych do badań znaleźli się zatem zarówno przedstawiciele tzw. mediów tradycyjnych, tj. lokalnej prasy codziennej, radia i telewizji, jak i piszących w popularnych krakowskich, informacyjnych portalach internetowych. Drugą zasadą regulującą kształt próby było dążenie do stworzenia możliwie zróżnicowanej grupy nie tylko pod względem socjodemograficznym, lecz także zawodowym. W tabeli 1. przedstawiono zestawienie charakterystyk respondentów pracujących jako dziennikarze w krakowskich mediach informacyjnych.

Warto w tym miejscu odnotować, że na etapie kontaktu z potencjalnymi respondentami zespół badawczy napotkał pewne trudności. Krakowscy dziennikarze okazali się umiarkowanie przychylną badaczom grupą zawodową. W związku z nieudanymi próbami kontaktu oraz otrzymywanymi odpowiedziami odmownymi wyjściową listę osób wytypowanych do badania stopniowo modyfikowano w taki sposób, aby utrzymać pierwotnie założone zróżnicowanie. Ostatecznie zrealizowano 10 wywiadów z dziennikarzami, które zostały przeprowadzone w formie osobistych spotkań trwających od 30 minut do 1,5 godziny. Badanie miało charakter anonimowy, dlatego cytowania oraz odwołania do konkretnych wypowiedzi podpisywane są losowo przyporządkowanymi oznaczeniami (D1, D2..., D10).

Badania zrealizowane przez zespół ODO w 2018 roku miały charakter jakościowy. Podstawową techniką badawczą był pogłębiony, częściowo ustrukturyzowany wywiad indywidualny. Narzędziem badawczym wykorzystanym do tego celu był kwestionariusz wywiadu⁹. Dziennikarze stanowią specyficzny typ respondentów, charakteryzujący się wysokimi kompetencjami komunikacyjnymi oraz dużą swobodą wypowiedzi. Często też oczekują konkretnych pytań oraz

9 Treść kwestionariusza wywiadu – zob. Aneks 2, [w:] Hess i in. 2018.

sprecyzowanego celu rozmowy, dlatego w kontaktach z tą grupą zawodową zazwyczaj zaleca się badaczom posiadanie ustalonej wcześniej listy pytań wstępnych (Szymańska i Köhler 2018, s. 228).

Tabela 1. Charakterystyka respondentów reprezentujących krakowskie środowisko dziennikarskie uporządkowana według długości stażu pracy¹⁰

Lp.	Płeć	Wiek (w przedziałach klasowych)	Medium, które reprezentuje	Rok rozpoczęcia pracy jako dziennikarz w Krakowie	Staż pracy w zawodzie (w latach)
1	kobieta	18–29	„Gazeta Krakowska”	2016	3
2	mężczyzna	30–39	LoveKraków.pl	2014	4
3	mężczyzna	30–39	Krakow.Onet.pl	2013	5
4	mężczyzna	30–39	„Gazeta Wyborcza”	2013	5
5	mężczyzna	18–29	LoveKraków.pl	2012	6
6	kobieta	30–39	„Dziennik Polski”	2010	8
7	mężczyzna	30–39	„Gazeta Krakowska”	2007	11
8	mężczyzna	40–49	Radio Kraków	1997	21
9	kobieta	40–49	„Gazeta Wyborcza”	1996	22
10	mężczyzna	40–49	TVP Kraków	1992	26

Źródło: opracowanie własne

DZIENNIKARZE JAKO ODBIORCY I KREATORZY MEDIALNYCH DYSKURŚÓW O DIALOGU OBYWATELSKIM

Medialne reprezentacje lokalnego dialogu obywatelskiego, będące przedmiotem refleksji przeprowadzanych wywiadów, dotyczyły dziennikarskich opisów wszelkiego rodzaju wydarzeń, które odbywają się na styku władze miejskie–przedstawiciele różnego rodzaju grup

¹⁰ Przyjęto następujące przedziały wiekowe: 18–29 lat, 30–39 lat, 40–49 lat, 50–59 lat, 60 lat i więcej.

formalnych i nieformalnych. Jest to istotne założenie o charakterze poznawczym. Znaczy to, że analiza, opis, rekonstrukcja i interpretacja dotyczyły dziennikarskich doświadczeń oraz znaczeń im przypisywanych, ponieważ

narracja jest niewspółmierna z logiką prawdy i fałszu: celem jej badania nie jest ustalenie prawdy, lecz rekonstrukcja różnych subiektywności (Kołodziej 2018, s. 48, 53).

W analizie wypowiedzi dziennikarzy wyodrębniono siedem głównych wątków, które pojawiły się w tych narracjach i dotyczyły opinii na temat medialnego obrazu dialogu obywatelskiego (rys. 2.). Należą do nich: główne konteksty prezentowania rzeczowej tematyki, dominująca perspektywa narracji, najczęściej występujący kierunek opisywanych procesów, częstotliwość i charakter występowania poszczególnych aktorów dialogu obywatelskiego, czynniki kształtujące medialny obraz dialogu obywatelskiego, występowanie zróżnicowanych form dialogu obywatelskiego oraz rola odbiorców.

Rysunek 2. Kategorie analizy medialnych reprezentacji dialogu obywatelskiego w opiniach dziennikarzy

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowany na rysunku 2. schemat ma oczywiście charakter jedynie poglądowy i jest mocno uproszczony. W rzeczywistości poszczególne aspekty są ze sobą powiązane zróżnicowanymi i przenikającymi się wzajemnie sieciami zależności. Dla przykładu: przyjmowany w materiale dziennikarskim punkt widzenia oraz tło, na jakim opisywana jest dana sprawa, a także obraz wyselekcjonowanych uczestników prezentowanych wydarzeń mogą wynikać z wiedzy i opinii autora na temat sposobów zainteresowania czytelników.

Większość dziennikarzy uczestniczących w badaniach przyznała, że lokalny dialog obywatelski w ujęciu instytucjonalnym, czyli między władzami miejskimi a organizacjami pozarządowymi, jest niemalże nieobecny w krakowskim dyskursie medialnym w kontekście dotyczącym ich wzajemnych relacji.

Niektórzy z rozmówców koncentrowali się w swoich wypowiedziach jedynie na tym, co widoczne w przekazach medialnych. Objawiało się to wypowiedziami w rodzaju: „Media rzadko podejmują tematy relacji Miasto–NGO” (D10). Natomiast inni pogłębiali swoje refleksje – wyjaśniali, dlaczego ich zdaniem taka sytuacja ma miejsce. Jednej z bardziej krytycznych wypowiedzi udzielił młody dziennikarz krakowskiego portalu informacyjnego – według niego nie można opisywać czegoś, czego nie ma (D9). Równocześnie jednak dziennikarze często zaznaczali, że tematyka wpisująca się w ten szeroko rozumiany dialog obywatelski, czyli dotycząca relacji władz z różnego rodzaju grupami oddolnymi, jest przez nich poruszana, ale najczęściej ma to miejsce „na kanwie jakichś sporów”, „w kontekście jakichś konkretnych problemów” (D10). W takich sytuacjach zazwyczaj w mediach pojawiają się wypowiedzi przedstawicieli wybranych organizacji pozarządowych oraz grup nieformalnych. I to te sporne sytuacje stanowią ramę, w jakiej organizacje trzeciego sektora mają możliwość dać się poznać szerszemu gronu odbiorców.

Respondenci wskazywali na różne powody ramowania dialogu obywatelskiego przez pryzmat konfliktu. Najogólniej można stwierdzić, że decydują o tym tzw. czynniki atrakcyjności medialnej informacji. Materiały o tej tematyce spotykają się zazwyczaj z małym zainteresowaniem odbiorców, „z dużym spotykają się dopiero, kiedy coś się

wysypie, jest jakiś konflikt, kontrowersja” (D2). Przedstawiony sposób argumentacji był częsty, acz nie jedyny. Wśród ankietowanych pojawiały się także wypowiedzi o bardziej „misyjnym” uzasadnieniu przyjmowanej optyki, stwierdzające, że „opisywanie problemów daje możliwość ich rozwiązania” (D8). Ponadto dziennikarze zaznaczali, że gdy wydarzy się coś pozytywnego, coś się uda, to również należy to odnotować (m.in. D2, D6, D8).

Kolejnym kontekstem przedstawiania tematów jest ich bliskość, którą można określić mianem wymiaru hiperlokalnego. Dziennikarze mówili o tym, że jeśli opisywane sprawy dotyczą najbliższego otoczenia lub wydarzeń, w których czytelnicy biorą udział, to znacznie bardziej są oni zainteresowani doniesieniami medialnymi związanymi z tymi tematami – kupując gazety papierowe, a także promują te treści w mediach społecznościowych, co przekłada się na żywotność tych publikacji w internecie (D3, D8, D9).

Analizując natomiast dialog obywatelski pod kątem kierunku inicjowania opisywanych w mediach procesów, wnioskować można, że dla dziennikarzy bardziej widoczny okazał się dialog obywatelski inicjowany oddolnie. Takie obserwacje niektórzy respondenci wyrażali wprost, mówiąc o ogólnym obrazie dialogu obywatelskiego w mediach (D5, D10). Przykładowo: „Żeby miasto samo wychodziło do tych organizacji, to tego nie widzę” (D9). Inni zaś bardziej pośrednio, np. w kontekście negatywnych cech dialogu obywatelskiego – twierdząc, że władzom miejskim brakuje autorefleksji i dopiero nagłośnione w mediach protesty mieszkańców prowokują do podjęcia działań (D4).

Kolejnym aspektem podejmowanym w odniesieniu do sposobów prezentowania dialogu obywatelskiego w mediach było wskazywanie optyki narracji pod kątem podmiotu, z jakim utożsamiają się autorzy materiałów dziennikarskich. Zdaniem respondentów w przekazie mediów dominuje perspektywa oddolna (mieszkańców). W dużej mierze wynika to z podzielanych systemów wartości, „bo często część dziennikarzy ma jednak strasznie poglądy prospołeczne i zapewne, gdyby nie byli dziennikarzami, to angażowaliby się w różnego rodzaju sprawy” (D10). Jednak zdarzały się także sytuacje, gdy dziennikarze „brali stronę urzędników”. Mówił o tym jeden z rozmówców

w kontekście konfliktu dotyczącego ograniczenia ruchu samochodowego w centrum miasta. Media najpierw popierały organizacje proekologiczne, które zabiegały o wprowadzenie takich zmian. Jednak gdy władze w końcu podjęły działania w tej sprawie i pojawiła się grupa mieszkańców protestujących przeciwko wprowadzeniu tych ograniczeń, media poparły stanowisko urzędników – że dobrze robią (D10).

Jednym z często poruszanych wątków, który ujawniał się na tle pytania o opinię na temat medialnych reprezentacji dialogu obywatelskiego oraz czynników je kształtujących, były kwestie zróżnicowanych postaw prezentowanych przez odmienne media. Niemalże wszyscy respondenci stwierdzali, że czynnikiem wpływającym na obraz dialogu w mediach może być przyjęta polityka redakcyjna. Na tym tle pojawiły się wypowiedzi odnoszące się m.in. do złożonej sieci zależności, w jakiej znajdują się media lokalne, oraz kwestii wyważenia strategii pomiędzy walką o źródła utrzymania a niezależnością dziennikarską.

Kolejnymi determinantami medialnego obrazu dialogu obywatelskiego były relacje między mediami a jednostkami miejskimi oraz trzecim sektorem, wraz z określeniem poziomu ich aktywności komunikacyjnej (D5). Jeśli chodzi o szeroko rozumiany trzeci sektor i aktywistów lokalnych, to wśród dziennikarzy dominowały wypowiedzi stwierdzające, że charakteryzują się oni dużą aktywnością. Natomiast w przypadku reprezentantów władz sytuacja była raczej odwrotna. Dziennikarze twierdzili, że nie są informowani o podejmowanej przez miasto współpracy z sektorem organizacji pozarządowych. Wnioskowali, że władzom nie zależy na popularyzowaniu takiej wiedzy (D7).

Nawiązując do wspomnianej aktywności komunikacyjnej, warto dodać, że wypowiedzi respondentów były także analizowane pod kątem ich poglądów na temat proporcji udziału poszczególnych aktorów dialogu obywatelskiego w medialnie zapośredniczonej debacie publicznej. W Krakowie funkcjonuje bardzo wiele różnego typu organizacji, ale tylko kilka organizacji pozarządowych, grup nieformalnych i nazwisk pojawiło się w narracjach respondentów reprezentujących środowisko dziennikarskie. W tym aspekcie

wypowiedzi dziennikarzy były mocno zbieżne. W Krakowie istnieje konkretny profil organizacji pozarządowych, z którymi kontaktują się media. Dziennikarze wybierają zazwyczaj eksperta najbardziej znanego w swojej dziedzinie. Zjawisko to można doskonale uchwycić za pomocą „teorematu Mateusza” (Merton 1996, s. 318–338): znane i cytowane w mediach organizacje pozarządowe stają się jeszcze bardziej popularne i częściej cytowane, a te mniej znane spychane są na margines medialnej sfery publicznej.

Jeśli chodzi natomiast o wypowiedzi dotyczące proporcji udziału w debacie publicznej poszczególnych aktorów dialogu obywatelskiego, zauważono pewien znak czasu. Kwestią istotną okazał się bowiem zwrot dziennikarzy w stronę różnego typu grup nieformalnych oraz obserwacji dyskursów miejskich w mediach społecznościowych. To tam toczy się życie miasta i pojawiają się idee, które mają największą siłę oddziaływania i swój wyraz w działaniach i decyzjach władz (D2).

MEDIALNA WIDOCZNOŚĆ INSTYTUCJONALNEGO DIALOGU OBYWATELSKIEGO

W dialogu obywatelskim można wyróżnić pięć poziomów angażowania obywateli. Są to: 1) informowanie obywateli o planach administracji publicznej i decyzjach przez nią podejmowanych, 2) konsultowanie, 3) współdecydowanie, 4) współrealizowanie na zasadach partnerstwa oraz 5) delegowanie wykonywania zadań i wspieranie niezależnych inicjatyw społecznych (Schimanek 2017, s. 12).

Te odmienne formy dialogu obywatelskiego, odpowiadające różnym poziomom włączania obywateli w doskonalenie systemu polityczno-społecznego, posiadają w Krakowie mocno zróżnicowaną widoczność medialną (rys. 3.). O ile dwa najniższe poziomy są obecne w mediach, o tyle – jak zauważają respondenci – współpraca mediów z organizacjami pozarządowymi pozostaje bardzo słabo widoczna (D4, D6, D9, D10).

W perspektywie dziennikarzy organizacje pozarządowe w Krakowie stanowią niewykorzystane zaplecze eksperckie, któremu władze miejskie nie powierzają, choć powinny, dużych i społecznie istotnych zadań. Należy w tym miejscu dodać komentarz, który może się wydawać truizmem, jednak wartym podkreślenia, że krakowskich organizacji pozarządowych nie należy traktować jako monolit. Jest to duże środowisko o silnie zróżnicowanych polach działalności. Jedne z nich można uznać za neutralne, inne natomiast są „konfliktogenne”. Jak podkreślają dziennikarze, są obszary, w których tę współpracę widać, ale też takie, gdzie jej w ogóle nie ma. Kluczowe dla podjęcia współpracy, zarówno ze strony władz, jak i organizacji trzeciego sektora, mogą być także kwestie wizerunkowe. Przykładowo:

z KAS się współpracuje dobrze, bo to już jest ogólnopolska marka, dobrze rozpoznawalna, (...) ciężko byłoby ich krytykować (D6).

Taki tok rozumowania działa również w drugą stronę, ponieważ

niektóre organizacje też nie chcą się za bardzo łączyć, żeby później uniknąć łatki, że są miejskie, że są opłacane przez miasto, że ktoś na nie wpływa (D9).

Rysunek 3. Poziom zaangażowania obywateli a widoczność medialna poszczególnych poziomów dialogu obywatelskiego

Źródło: opracowanie własne

Uogólniając, można jednak postawić tezę, że im wyższy poziom zaangażowania obywateli, tym – w optyce dziennikarzy – słabsza widoczność medialna tego procesu. Dlatego medialny obraz dialogu obywatelskiego w ujęciu instytucjonalnym ma raczej charakter form dialogu obywatelskiego o niskim poziomie zaangażowania obywateli.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Dialog obywatelski wydaje się najmocniej identyfikowany z przestrzenią na linii biegunowych postaw, których komunikowanie się może przybierać postać od negocjacji i debaty nad kwestiami spornymi do konfliktu i walki. Pojęcie partnerskiej współpracy pomiędzy władzami miejskimi a organizacjami pozarządowymi (czyli jedna z form instytucjonalnego dialogu obywatelskiego) jest trudne do odnalezienia w analizowanych narracjach. Z takiego sposobu pojmowania przez dziennikarzy dialogu obywatelskiego może wynikać zarówno kreowany przez nich medialny dyskurs o dialogu obywatelskim, jak i ich opinie na temat tego medialnego obrazu dialogu obywatelskiego.

„Otaczający nas świat zawarty jest w pojęciach języka, którego używamy do jego opisu”, ale to „nie słowa są źródłem sensu, ale ich unikalne połączenia” (Trutkowski 2007, s. 377–378).

Z kolokacji dwóch odrębnych bytów, jakie tworzą słowa ‘dialog’ i ‘obywatelski’, powstaje ‘dialog obywatelski’, którego najbardziej typowy kontekst występowania lokuje go w dyskursach konfliktowych.

Ponadto wydaje się uprawnionym twierdzić, że przedstawiciele mediów wykluczają z zakresu pojęcia dialogu obywatelskiego wszelkie formy współrealizowania oraz delegowania zadań publicznych. Te zadania są realizowane przez krakowskie organizacje pozarządowe i bywają niejednokrotnie przedmiotem doniesień medialnych. Dziennikarze opisują je niekiedy z punktu widzenia procedur, choć częściej ma to miejsce poprzez pryzmat działań prowadzonych w zakresie tychże zadań publicznych.

Medialny obraz dialogu obywatelskiego w Krakowie uwarunkowany jest wieloma współgrającymi ze sobą czynnikami o charakterze indywidualnym, instytucjonalnym oraz systemowym. Na podstawie przeprowadzonego studium narracji ustalono, że medialne reprezentacje lokalnego dialogu obywatelskiego w optyce krakowskich dziennikarzy są głównie inicjowanymi oddolnie procesami o charakterze problemowo-konfliktowym. Coraz silniejszy głos mają w tych procesach lokalne grupy nieformalne i półformalne, związane w przestrzeni mediów społecznościowych. Natomiast w opisywanych przez dziennikarzy medialnych reprezentacjach dialogu obywatelskiego współpraca między władzami miejskimi a organizacjami pozarządowymi/grupami nieformalnymi jest bardzo słaba.

Na przestrzeni ostatnich lat organizacje pozarządowe w Krakowie są coraz mniej widoczne w mediach, ich głos często niknie na rzecz różnego rodzaju grup nieformalnych. W materiałach prasowych dotyczących dialogu obywatelskiego, przedstawiciele trzeciego sektora – jeśli występują – pełnią częściej rolę komentatorów/ekspertów w dziedzinach swojej działalności, aniżeli są utożsamiani z reprezentantami „zwykłych” ludzi, mieszkańców miasta. Istnieje konkretny profil organizacji pozarządowych oraz grup nieformalnych, które występują w materiałach medialnych dotyczących dialogu obywatelskiego w Krakowie. Na tej krótkiej liście bezspornie najważniejszą pozycję z perspektywy dziennikarzy zajmuje Krakowski Alarm Smogowy. Pojawienie się w medialnej sferze publicznej tego miejskiego ruchu społecznego, który szybko sformalizował swoje działania w formie organizacji pozarządowej, jest identyfikowane z początkiem lokalnego dialogu obywatelskiego (zob. Grzechnik 2018, s. 23) rozumianego jako „udział trzeciego sektora w tworzeniu polityk miejskich” (D1).

BIBLIOGRAFIA

- Bogacz-Wojtanowska E., Góral E., Wrona S., Meisel-Dobrzański J. (2017), *Dialog obywatelski w Krakowie. 4. Ewaluacja Centrum Obywatelskiego*, Nowy Targ–Kraków: Wydawnictwo ToC.
- Bogacz-Wojtanowska E., Góral E., Wrona S. (2018), *Dialog obywatelski w Krakowie 6. Ewaluacja Centrum Obywatelskiego: kontynuacja*, Nowy Targ–Kraków: Wydawnictwo ToC.
- Coleman S. i Ross K. (2010), *The Media and the Public. “Them” and “Us” in Media Discourse*, Chichester: Wiley-Blackwell.
- Farr R. M. (1989), *The Social and Collective Nature of Representations*, [w:] J.P. Forgas i J.M. Innes (red.), *Recent Advances in Social Psychology: An International Perspective*, Amsterdam– New York: North-Holland – Elsevier Science.
- Grzechnik J. (2018), *Rola nowych mediów w aktywizacji społeczności lokalnej na przykładzie ruchów miejskich w Krakowie. Studium przypadku: Krakowski Alarm Smogowy*, Gdańsk–Nowy Targ: Instytut Filozofii, Socjologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Gdańskiego, Wydawnictwo ToC.
- Hess A. (2013), *Społeczni uczestnicy medialnego dyskursu politycznego w Polsce. Mediatyzacja i strategie komunikacyjne organizacji pozarządowych*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hess A. (2018), *Dialog obywatelski w metodologii badań medioznawczych*, [w:] A. Szymańska, M. Lisowska-Magdziarz, A. Hess (red.), *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, Kraków: Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ, s. 243–276.
- Hess A., Bukowski M., Grzechnik J., Klytta W. (2017), *Dialog obywatelski w Krakowie. 3. Reprezentacje medialne*, Nowy Targ–Kraków: Wydawnictwo ToC.

- Hess A., Bukowski M., Grzechnik J., Klytta W. (2018), *Dialog obywatelski w Krakowie. 5. Perspektywa dziennikarzy i kreatorów opinii*, Nowy Targ–Kraków: Wydawnictwo ToC.
- Kołodziej J.H. (2018), *Analiza narracyjna. Przygotowanie projektu badań*, [w:] A. Szymańska, M. Lisowska-Magdziarz, A. Hess (red.), *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, Kraków: Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ, s. 45–66.
- Luhmann N. (2007), *Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii*. M. Kaczmarczyk (przekł.), Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Makowski G. (2008), *Nowe płaszczyzny dialogu między władzą i organizacjami pozarządowymi w Polsce*, [w:] G. Makowski i T. Schimanek (red.), *Organizacje pozarządowe i władza publiczna. Drogi do partnerstwa*, Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych, s. 73–94.
- Merton R.K. (1996), *The Matthew Effect*, [w:] P. Sztompka (red.), *R.K. Merton On Social Structure and Science*, Chicago: University Press, s. 318–338.
- Miś L. (2007), *Problemy społeczne: teoria, metodologia, badania*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Moscovici S. (1973), *Foreword*, [w:] C. Herzlich i D. Graham (red.), *Health and Illness. A social psychological analysis*, London: Academic Press.
- Moscovici S. (1984), *The phenomenon of social representations*, [w:] R. Farr i S. Moscovici, *Social Representations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Organizacje pozarządowe. *Podstawowe pojęcia*.
Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej.
30.07.2013. <http://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/Podstawowe,pojecia,380.html> (dostęp: 16.03.2018).
- Pariser E. (2011), *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*, New York: Penguin Press.

- Porozumienie o współpracy zawarte pomiędzy Gminą Miejską Kraków – Urzędem Miasta Krakowa a Uniwersytetem Jagiellońskim nr W/V/22/SO/16/2015 z dnia 5 lutego 2015 roku. <https://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/152932/karta> (dostęp: 27.04.2018).
- Rymsza M. (2007), *O polityce państwa wobec trzeciego sektora i instytucjonalizacji dialogu obywatelskiego*, [w:] M. Rymsza (red.), *Organizacje pozarządowe. Dialog obywatelski. Polityka państwa*, Warszawa: Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych, s. 7–20.
- Schimanek T. (2007), *Dialog obywatelski. Polska 2007. Ocena wybranych instytucji dających obywatelom możliwość wpływania na podejmowanie decyzji publicznych*, Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Szacki J. (2006), *Historia myśli socjologicznej*. Wydanie nowe, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sztompka P. (2007), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Szymańska A. i Köhler C. (2018), *Pogłębiony wywiad indywidualny z dziennikarzem. Uwagi warsztatowe*, [w:] A. Szymańska, M. Lisowska-Magdziarz, A. Hess (red.), *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, Kraków: Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ, s. 219–242.
- Trutkowski C. (2000), *Społeczne reprezentacje polityki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Trutkowski C. (2007), *Teoria społecznych reprezentacji i jej zastosowania*, [w:] M. Marody, *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.